

XII час

Поређење придева (компарација)

Поређење придева

Поређење придева је **промена описних придева према степену присутности (= интензитету) особине која је придевом означена.**

Поређење подразумева постојање [макар] неколико сличних референата који се у језичкој свести могу доводити у исту раван, а затим међусобно слагати према изразитости издвојене особине коју поседују.

У случају придева (и прилога) **могућност изражавања** таквог поређења морфолошким средствима називамо **катеоријом степена**, а **грађење** поредбених **форми компарацијом**.

За компаратив су довољна макар 2 упоредива референта, а за суперлатив макар 3, мада и компаратив и суперлатив у неким случајевима, и без непосредног контекста, могу бити апсолутнима – сами за себе.

Но, ту се не врши поређење него се истиче виши степен неке особине.

Апсолутност поређења (тј. способност стајања самог за себе) види се по одсуству пратеће конструкције од + ген., него + ном.

Пр. Милош је *сѝарији* човек
(= човек у зрелим годинама)

У савр. срп. књиж. језику придеви у компаративу имају само одређени вид и нема разлике у промени позитива и компаратива.

Ово уопштавање одр. вида извршено је већ у првим временима.

У стсл. (= псл.) придеви су и у компаративу разликовали **видове**, а затим – неки падежи су имали другачије наставке од оних у позитиву; такође, **основа на коју су додавани падежни наставци била је двојака**.

Компаратив се у псл., као уосталом и у стсл., па и у српском, гради уз помоћ 2 алтернативна суфикса:

-суфикс ***-j-** (**краћи**) у м. р. мѣн**н**н, грѣб**л**нн, бол**н**н, таж**н**н (врши се јотовање основинског сугласника; стсл. за м. р. -ѣи)

-суфикс ***-ěj-** (**дужи → формант**) у м. р. нов**ѣ**н, стар**ѣ**н, чѣстѣн**ѣ**н, мажѣч**ѣ**н

Дужи суфикс има у себи проширени формант **ē**: ***-ē-**
+ ***-ios**

I начин : II начин

Nsg -ѣнн, -ѣшн, -ѣ	Nsg -ѣн, -ѣиши, -ѣѣ
коси падежи -ѣш-	коси падежи -ѣиш-

Краћи начин грађења компаратива у стсл. је био **ограничен** на следеће случајеве:

- облици са суплетивним позитивом** БОЛНИ (ВЕЛНКЪ) ИТД.
- изведени суфиксима -ЪКЪ, -ЬКЪ, -ОКЪ** који се одбацују у комп. сла**Д**-ЪКЪ — сла**ЖД**НИ (срп. сла**г**ак — сла**ћ**и), вѣс-ОКЪ — вѣ**Ш**НИ (срп. висок — виши)
- неки неизведени** (= прости) **придеви**: ЛЮТЬ — ЛЮЦНИ (срп. љуѣи — љући)

Дужи начин грађења придева је **продуктивнији** – најчешћи, у свим осталим случајевима – било да се ради о неизведеним или изведеним придевима.

Напомена:

После палаталних сугласника, без обзира на то да ли су добијени I регресивном палатализацијом или не (ч, ж, ш), у стсл. ѣ > а (нпр. -жа- < *-žě- < *-gē-); у српском, пак, ѣ > и (стсл. горѣан, стсрп. горѣни > гөрчй).

Сви ови компаративи и у стсл. и у срп. се деклинирају по мекој (палаталној) промени.

У срп. језику компаративи имају само (сложену) придевску промену, тј. облике одређеног придевског вида.

Савр. срп. компаратив гради се помоћу 3 суфикса:

-ји, *-ији*, *-иши*.

Кратка форма општесловенског компаратива (*-j-) **дала** је у српском јез. **први** и **трећи** тип компаратива: *īluyīl̥i* (-j(u)), *mek̥shi* (-ш(u)), и то тако што је **први** **постао од независних падежа м. р. и с. р.**, а **трећи** **од зависних и независних падежа у чијим наставцима је био глас -ш- (-ъш-)**.

Други општесловенски тип (**дужа форма**) новѣи, новѣѣ (*-ěj-), **дао** је, експанзијом облика независних падежа м. р. и с. р., **трећи тип – новији, новије (-иј(u))**, што се проширило и на зависне падеже, као и на ж. р. (тамо је елиминисано -ъш-).

Уп. косовско-ресавско *сѣарѣји*.

Српски компаратив одликују следеће црте:

- 1. Поремећај у дистрибуцији облика са -и- и без њега у зависним и независним падежима пре првих писаних споменика.**
- 2. Уопштавање промене одређеног вида, такође пре првих писаних споменика.**
- 3. Од првих времена Nsg ж. р. губи наставак -и (-иш) који делује атипично: врло рано облици као *мекши* и сл. почињу се односити на м. р., а онда су се према њему накнадно формирали ж. и с. р. > *мекша, мекше*.**

4. **Испред наставка -ши у псл. је морао бити умекшан сугласник ('-ьшн), али у срп. језику тога више нема:**
лакши, ле̑ши, мекши.

**l̥gъkъ, *t̥eđъkъ > *l̥gъс̑ъši, *t̥eđъс̑ъši > л̑кши и мекши.*
Према лак : лакши, мек : мекши добијено је и
л(иј)е̑ : ле̑ши/ље̑ши.

5. **У српском је врло рано нестала промена ѣ > а** **иза некадашњих задњонепчаних сугласника** (*к, і, х > ч, ж, ш*), иначе сасвим **обична у стсл.** (*сладъкъ — сладѣан, сладѣанши, сладѣаѣ*).
Данас: *іѡрчѣ, ѣѣѣѣ, блѡжѣ.*

Дакле:

I -j(u) /кратка форма/ Ређи тип.

Лепи се: (а) на основу једносложних придева, претежно **с дугим основинским вокалом**, уз јотованье (пр. *jâk* : *jăčī*, *mlâg* : *mlăĥī*, *grâī* : *grăjī*, *īlâv* : *īlăvľī*, *skûī* : *skŭīľī*, *krûī* : *krŭĥī*, *īŭsī* : *īŭshī*), али има и одступања (пр. *gŭī* : *gŭjī*, *sīrōī* : *sīrōjī*);

(б) овде је и неколицина придева **с непостојаним а** (пр. *besan* : *bešĥī*, *īesan* : *īešĥī*);

(в) на основу двосложних придева који одбацују наставак -ак, -ек, -ок (пр. *krâīak* : *kraĥī*, *dalek* : *daľī*, *visok* : *višī*);

(г) *debeo* : *debľī*

II -иј(и) /дуга форма/ Најчешћи тип.

Додаје се:

(а) на основу двосложних и вишесложних придева (пр. *ѿознаѿ* : ѿознаѿији, *сиров* : сировији, *боѿаѿ* : боѿаѿији);

(б) овде је и **већина придева с непостојаним а**, од којих се **неки завршавају на -о < -л** (пр. *храбар* : храбрији, *уморан* : уморнији, *јадан* : јаднији, *досѿојан* : досѿојнији, *обао* : облији, *ѿоѿао* : ѿоѿилији);

(в) на основу једносложних придева с кратким ОСНОВИНСКИМ ВОКАЛОМ (пр. *нѿв* : нѿвијѿ, *сѿѿѿр* : сѿѿѿријѿ, *рѿг* : *рѿгѿѿѿ*/рађи), од чега има и одступања (пр. *слѿн* : слѿнијѿ);

(г) с основом **на -о < -л** (пр. *мио* : милији, *зрео* : зрелији, *врео* : врелији)

Најређи – само код 3 придева:

мек : мекши,

лак : лакши,

л(иј)еј : лејши (љејши)

И у псл., као и у стсл. и срп., разликовала се регуларна од ирегуларне компарације:

а) **Регуларна (правилна) компарација** – компаратив се (још у псл.) образовао на два начина: **додавањем наставака на непроширену основу придева (кратка форма) и на проширену основу (дуга форма компаратива)** – али **увек** је по среди **иста основа**.

б) **Нерегуларна (неправилна) компарација** се јавља онда **када постоји суплетивизам**. То значи да се **разликују придевске основе у позитиву и компаративу**, тј. да је форма вишег степена створена од друге, допунске (суплетивне) придевске основе ($\neq$ форма основног степена).

Примери за суплетивни компаратив у савременом српском:

добар : *бољи*; *рђав*, *зао* : *јори*; *мали* : *мањи*; *велик* : *већи*.

Примери за суплетивни (= допунски) компаратив у стсл. — као и у српском:

малъ — *мъѣни* : *мали* — *мањи*

великъ, *велии* — *боѣни*, али и *ваџни* : *велик* — *већи*

благъ, *добръ* — *лоучни*, *оуѣни*/*оунѣи*, *соуѣни*/*соулѣи*, па и *добрѣи* :
добар — *бољи*

зълъ — *горни* : *рђав*, *зао* — *јори*.

У стсл. се **суперлатив градио** на некол. начина:

- префиксном речцом** – предметком **нан** (**најь-*) која се **лепила на компаратив** (пр.: **нанваџни**, **нантаџни**)
---постоје и примери за прилоге (*пакъ*, *о̄йей̄* – **нанпаче**)
- конструкцијом** --- **компаратив + Gen pl заменице**
вѣсѣхъ (вѣсѣхъ мѣни)
- помоћу прилога зѣло** „веома, много“
- префиксним сложеницама са прѣ-, вѣсѣ-, мѣного-**
(**прѣмноствѣ**, **вѣсемноствѣ**, **мѣногомноствѣ**)

У српском језику **суперлатив се гради додавањем префикса нај-** на облике **компаратива**, правилне и неправилне:

пр. **нај-радоснији**; **нај-бољи**.